

Balaguer, novel·lesc

Enric Cassany

Universitat Autònoma de Barcelona

Facultat de Lletres

Departament de Filologia Catalana

Carrer de la Fortuna, s/n

08193 Bellaterra (Espanya)

enric.cassany@uab.cat

RESUM: Agermanar poesia i història és una pretensió del Víctor Balaguer historiador i del Víctor Balaguer narrador. Això no vol dir que no faci distincions entre fabulació i report de fets històrics, com una certa historiografia i una certa crítica antiromàntiques ens fan creure. Un recorregut per la seva producció narrativa de la primera època (dels anys quaranta a finals dels seixanta) permet fer algunes precisions sobre allò que entén com a poetització de la Història. Es postulla en aquest article, sobre assercions del mateix autor, que Balaguer és un escriptor d'exclusiva mentalitat històrica, abocat a destriar allò que és poètic en els episodis del passat i poc propens a confiar, quan se li retreuen dèficits de veracitat històrica, en les armes de la fabulació lliure, d'altra banda usada per bastir un mite poderós com el de Joan de Serrallonga.

PARAULES CLAU: Víctor Balaguer, narrativa del segle XIX, novel·la romàntica, novel·la històrica, mitologia nacional catalana.

Balaguer, Romantic Fictions

ABSTRACT: Blending history and poetry is one of the aims of Víctor Balaguer both as a historian and as a narrator. This is not to argue that Balaguer fails to draw distinctions between the invention and the reporting of historical facts, as a certain anti-Romantic historiography and criticism would lead us to believe. An exploration of Balaguer's early narrative output (from the eighteen-forties to sixties) raises a number of points that clarify what he understands to be the poeticisation of History. Over the assertions of Balaguer

himself, this paper argues that he is a writer with an exclusively historical way of thinking, bent on disentangling poetic elements from the events of the past and not inclined, though he was reproached for his lack of historical veracity, to trust in the weapons of free invention, which he nonetheless employed to erect powerful myths, like that of Joan de Serrallonga.

KEYWORDS: Víctor Balaguer, nineteenth-century narrative, Romantic novel, historical novel, Catalan national mythology.

L'adjectiu *novel·lesc* que figura en el títol d'aquestes notes sobre Víctor Balaguer serveix per alludir a la seva activitat de narrador, però vol evocar també un tret atribuït indistintament a la seva persona i a la seva obra. Ell mateix es va ocupar de donar, amb un punt de coqueteria, una imatge romàntica de la seva vida («mi tormentosa vida», «mi agitada vida» són termes repetits en les seves evocacions); i de tothom és conegut que sobre la seva obra d'historiador ha planat el judici, o més aviat la condemna, que era massa poètica o massa inventiva. En l'altra obra, la de ficció, que és també *històrica*, va fer un ús tan lliure del dret a la imaginació que, d'entrada, sembla fer-lo mereixedor de l'etiqueta d'escriptor *novel·lesc*.

Serveixi aquest prejudici, si més no, com a fil argumental per donar un cop d'ull a la narrativa de Balaguer en el seu primer gran cicle, el comprès entre la meitat de la dècada de 1840 i la Revolució de Setembre; un cicle en què les aleacions de narrativa històrica i narrativa de fabulació ja es donen amb tota la seva varietat, i que correspon a una època de la vida de l'escriptor —abans del seu assentament com a personatge de l'alta política— carregada d'esdeveniments dels quals ha estat testimoni o protagonista. Al pròleg de *Mis recuerdos de Italia* (1890), en fa un sumari:

El incendio de los conventos y la matanza de los frailes, que es el suceso más lejano a que alcanzan mis recuerdos: las llamadas «Bullangas» de Barcelona, serie de continuadas y sangrientas turbulencias, con sus

catástrofes y horrores, pero también con sus grandes alientos patrióticos: las revoluciones y pronunciamientos, con sus fiebres y sus entusiasmos: el sitio y bombardeo de Barcelona cuando la Junta Central, con sus inalardeados episodios épicos: la revolución de 1854 y mis gestiones en ella como representante de la Junta del Principado para ponerme de acuerdo con las Juntas de Zaragoza y de Valencia y con el duque de la Victoria: la guerra de la Independencia italiana, a que asistí, según voy a contar en este libro: el famoso banquete del 2 de mayo en Madrid, en que tomé parte como representante de Barcelona, y las juntas en casa de Olózaga, donde se inició la revolución: mis conferencias con el general Espartero en Logroño: las conspiraciones con sus peligros y la emigración con sus desmayos: las tentativas del general Prim para derribar al Gobierno: la revolución de 1868 y la caída del trono: mis gestiones como Vicepresidente de la Junta revolucionaria y como Presidente de la Diputación provincial de Barcelona, y mis trabajos para las Cortes Constituyentes: mi representación en estas Cortes: mis viajes á provincias para sostener la candidatura del duque de Saboya, y después la misión confidencial que llevé á Alemania, al ir de representante de España al Congreso de Estadística que se celebró en el Haya: la proclamación de D. Amadeo como rey de España: mi viaje a Italia, con la comisión de diputados constituyentes, para ofrecer a aquel príncipe la corona [...].¹

Al final dels anys 80 Balaguer considerava, doncs, que tenia material de sobres per a unes memòries. És clar que en el cas d'haver-les fet prosperar serien, com tota la resta, unes memòries devorades per la Història, en les quals ell no es revelaria com a tipus personal o íntim o psicològic, sinó històric —com en les mateixes memòries d'Itàlia. En fi, en l'etapa que s'allarga fins al 68 totes les línies de la seva narrativa hi són, llevat, justament, d'aquest tipus concret de

¹ VÍCTOR BALAGUER, «Al lector», dins V. BALAGUER, *Mis recuerdos de Italia*, 2ª ed., 1892, pp. 6-7.

memorialisme. Examinar-les des d'un punt de vista literari exposa Balaguer a rigors de judici que alguns —que hi valoren sobretot la contribució a un imaginari i a una retòrica sobre el passat del país—, consideraran excessius, però el cas és que no hi ha manera d'eludir que aquesta narrativa s'aguanta en unes formes que han periclitat de manera irreversible. La subvaloració del Balaguer historiador, acusat de romantitzar la Història, ha estat contrarestada per una certa historiografia recent, que, si no pot autoritzar-lo científicament, pot en canvi extreure del pèlag de lletra impresa que deixà una visió o versió o programa polític de notable coherència i interès. Però en literatura compta, i compta molt, la relació forma-fons i la integritat de la forma. Prou sabem que tot és relatiu, i també aquesta idea d'integritat; més encara, en un narrador extensiu i tan aficionat a la narració ramificada i inserida. Justament pel tipus de literatura que fa, no ens escandalitzem, sinó que agraïm les adaptacions que destrien el gra de la palla (sense anar més lluny —més lluny de Vilanova, *locus* privilegiat de l'escriptor i seu d'aquestes jornades—, les *Històries i llegendes*, adaptades per Teresa Costa-Gramunt, amb pròleg d'Oriol Pi de Cabanyes).² Però...

Però aquí m'ocupa no allò a què Balaguer es presta, sinó, en principi, allò que significa en el seu temps. Ell va ser —recordem-ho— un narrador exclusivament en castellà, professional, que destinava el seu producte al mercat català i castellà, que s'adreçava al públic masculí sense oblidar-se de festejar el femení, que s'acollia a les fórmules més provades d'un cert articulisme romàntic, de la narració llegendària i del fulletó històric. Fou un home cabdal de la Renaixença, poeta en català des de finals dels cinquanta, però la indústria la tenia en castellà. El terme *literatura industrial*, que es podria estendre a altres àmbits, es pot utilitzar sense reserves per a aquesta prosa de periòdic i de fulletó de periòdic que Balaguer cultivava. Tots aquests gè-

2 VÍCTOR BALAGUER, *Històries i llegendes*, Diputació de Barcelona, 2002.

neres, adoptats amb una desimboltura i una disciplina remarcables, semblaven talment fosos amb la seva personalitat i li van reportar fama i fortuna. Les proses escampades en revistes i periòdics acabaven indefectiblement en volums, els llibres es reeditaven, les novel·les (*Don Juan de Serrallonga*, *La bandera de la muerte*, aquesta darrera continuada per Antoni Altadill) batien rècords de venda. És després que tot plegat es torna problemàtic i fins objecte de riota: l'opció lingüística, l'opció cultural que hi ha al darrere i, en paral·lel, l'opció estètica. És d'aquesta última —és a dir, de la periclitació de la *manera* romàntica— que tocaria parlar aquí. Ho faré amb un parell d'exemples que espero que siguin prou eloqüents.

El primer és extret d'aquells passatges de les memòries literàries de Narcís Oller que fan referència a Balaguer.³ En un, s'hi evoca (des del 1913) la coneixença d'Oller amb Don Víctor, el desplaçament del vell messiès del catalanisme en el context polític del canvi de segle —arrossegant l'estigma del caragirat— i el seu tristíssim enterrament. En un altre, més endavant, l'autor de Valls reproduïx l'enccontre de José M. de Pereda i el seu seguici, tot just arribats d'una visita a Montserrat, amb el vell «Trobador de Montserrat». Balaguer els retreu que no l'hagin advertit d'aquesta visita a la *seva* muntanya i els explica la fantàstica història de com va trobar refugi en una cova de prop de Sant Jeroni, arran de cingle (una cova, per cert, que no tenia res a envejar a la que compartien, en la seva famosa novel·la, *Don Joan de Serrallonga* i *Donya Joana Torrelles*).⁴ Seria difícil trobar una paràbola millor sobre l'al·lucinació romàntica ofegada en l'atmosfera realista que tan bé representen Oller i Pereda.

La segona citació reveladora del descrèdit romàntic del nostre personatge és de Carner, el mateix Carner que havia assenyalat el

3 Narcís OLLER, *Memòries. Història de mos llibres i relacions literàries*, Valls, Cossetània edicions, 2014, pp. 53-57.

4 *Ibidem*, pp. 347-349.

1908 la tasca del poeta Balaguer, esdevingut ministre d'un partit centralista, com una aportació *inconscient* a la Renaixença. A *Les bonhomies*, hi ha un article, «Els misteris de Barcelona», que és una altra paràbola de la sensibilitat caducada —per tremendista, misteriosa, secretista— del romanticisme. Presenta una família de Sant Gervasi, mig autòctona, ullpresa pels obscurs esdeveniments subterranis de Barcelona. Diu el narrador:

I jo no podia anar a aquella casa sense que tot seguit em sentís una mica oprès, dominat per una atmosfera anormal. M'asseia, després de saluts cerimoniosos, i començava d'escoltar els misteris de Barcelona. Aquella gent, que no es feia sinó amb tres o quatre persones —totes elles assenyades i més aviat rioleres en la vida privada, incapaces de voler dur a cap llar la inquietud d'invençions sinistres— explicaven sempre els fets més clars i més entenedors de la vida ciutadana d'una manera de primer reticent, després amb graduades confidències d'horror. Els obrers preparaven diades de sang; vaixells estrangers havien desembarcat explosius; es deia una missa negra en una casa del passeig de Gràcia; els caps carlins s'havien venut a la massoneria; el senyor X havia mort emmetzinat per un magistrat de l'Audiència que s'entenia amb la seva muller; una epidèmia misteriosa havia esclatat per la banda d'Hostafrancs, i dues o tres de les més belles dames de Barcelona tenien un càncer de pit.⁵

Els Paul Féval, Alphonse Karr, Eugène Sue i Alexandre Dumas (tots traduïts per Balaguer), factòtums de l'anormalitat, quedaven enrere, no sense deixar unes fórmules per a la novel·la popular. L'adjectiu popular s'adiu bé amb el Balaguer de què ara m'ocupo, l'escriptor que en l'època que ens interessa es presentava sovint com un periodista atrafegat, autor de senzilles contalles o històries d'entrete-

⁵ Josep CARNER, «Els misteris de Barcelona», dins J. CARNER, *Les bonhomies*, Barcelona, Llibreria Catalònia, 1925, p. 31.

niment, conscient que el lector li podia retreure l'excés de palla o la narració erràtica («El que me crea difuso que no me lea», etziba a *Entre col y col, lechuga*),⁶ i que no va dedicar ni quatre mots a enaltir el gènere de la novel·la com ho feia amb la poesia.

Precisem-ho, perquè amb aquesta al·lusió als *misteris* es podria pensar que l'associa al *feuilleton* social: aquest Balaguer popular és un molt específic tipus d'escriptor històric. La literatura narrativa que produeix és completament desinteressada pel present, que hi existeix només com a marc o com a perspectiva del narrador.

Debo comentar por hacer una confesión á mis lectores. Soy muy poco entusiasta del presente, al que nunca, en ninguna época de mi vida, tuve gran amor. Cuando joven, soñaba en el porvenir y ahora, viejo ya, vivo en el pasado.⁷

El passat és, de fet, l'únic objecte, i es tracta de fer-lo reviure poèticament, de fer-lo conèixer, d'interpretar-lo. Aquesta missió, a què Balaguer s'entrega amb una capacitat didacticodivulgativa notabilíssima, impregna tota la seva narrativa, que podem veure com un macrotext dins el qual s'esborren les fronteres de gènere, les modalitats de narració. Però es poden assenyalar almenys dues grans maneres de tractar la matèria històrica (que, com sabem, en el seu cas va més enllà dels fets documentats i inclou tradicions i llegendes). Una, és la que es resol en crònica: el cronista (viatger, professor, folklorista), a la percaça de *bellestes* o compromès a donar compte d'un període, sotmet la imaginació i l'alè poètics, sempre abundosos, al propòsit divulgatiu, didàctic. L'altra gran manera és pròpiament la novel·lística, la de la creació i la utilització lliure del material històric.

6 VÍCTOR BALAGUER, *Entre col y col, lechuga*, 2a ed., Barcelona, 1847, p. 57.

7 VÍCTOR BALAGUER, «Al lector», dins *Mis recuerdos*, op. cit., p. 6.

Aquesta distinció de traç gruixut, el mateix Balaguer sembla que s'esforça a desdibuixar-la, perquè quan fa la crònica somia en la novel·la i quan fa la novel·la la clapeja de crònica. Diu, amb la contenció del cronista: «No cumple a nuestro ánimo ni es tampoco propio de este lugar referir todos sus dramas, todas sus peripecias, todas sus escenas». Però amb tot això —es daleix de seguida— es podria congegir la més *dramàtica* novel·la: vol dir que la matèria tractada reclama imperiosament la ploma d'un Scott o d'un Cooper.⁸ El famós mirall stendhalià no és posat aquí en el camí, sinó davant l'episodi històric, que és en ell mateix novel·lesc: «Nosotros no haremos más que poner ante los ojos del lector un cristal óptico a través del cual verá grandes escenas, dramas completos y palpitantes de interés como una novela de Dumas».⁹ És clar que en aquestes declaracions tenen molta justificació retòrica, però potser no prou per esvaïr la idea que sense el recurs al novel·lesc, a Balaguer li resulta impossible fer arribar el contingut històric al lector. D'altres —Joan Cortada o Antoni de Bofarull— confien a la documentació, si cal citada en nota a peu de pàgina, la plausibilitat o consistència d'aquest contingut. És un gest que té molt d'ingenu, d'inútil menyspreu a les armes poètiques de la novel·la.

En Balaguer, es passa del pla de la crònica històrica al de la novel·la, dels fets coneguts als inventats, de les aturades per fer «una mica d'història» a l'acció novel·lesca amb total llibertat. L'amor al passat i la vocació de transmetre'l no necessiten justificacions erudites, però sí les solucions més amenes:

Mi nueva obra no será ni rica en estilo, ni profunda en ideas, ni notable en instrucción; pero al menos se reconocerá en su autor el deseo de

⁸ VÍCTOR BALAGUER, «La Covadonga catalana», dins V. BALAGUER, *Cuentos de mi tierra*, Barcelona, 1864, p. 512.

⁹ VÍCTOR BALAGUER, «La casa de Cardona», *ibidem*, p. 629.

ser útil popularitzant els episodis històrics que són la fe de la capçalera i les llegendes religioses que són la fe del coraçó. [...]

Es precisu pués que se sepa que yo soy entusiasta por las anécdotas históricas. Pláceme como a ninguno recoger estos acontecimientos particulares y secretos donde la imaginación se pasea caprichosa y jugueta sobre un fondo de verdad y realidad, como la azulada llama discurre coqueta sobre un ponche. No estoy por contar las cosas desnudas, sin movimiento, sin arte: creo que es indispensable embellecerlas con detalles que logren interesar al lector tanto por lo menos como la cosa en sí misma; estoy por que el escritor ponga algo de su cosecha para que brille el arte.

Nada para mí mas insustancial —no me atrevo a decir soporífero— que esas obras en que el autor no hace más que consignar hechos, severo como una crónica, árido como un libro de partida, serio como un auto, incontestable como una suma [...]

Los libros, para que atraigan, deben tener como las mujeres su punto de coquetería.

Yo no desprecio el fondo, pero, lo confieso ingenuamente, soy partidario de la forma.¹⁰ [...]

He procurado [...] hermanar lo útil con lo agradable, y al lado de una leyenda novelesca he colocado una narración histórica.¹¹

L'autor que posa *algo de su cosecha* no vol ser poètic, en la modalitat narrativa que he anomenat de la crònica, sinó estilístic. Si un historiadore científic (sigui quina sigui aquesta figura) vol considerar el nostre home falsari, l'escoltarem, no sense reconèixer-hi abans el valor dels avisos i distincions que Balaguer fa entre fons i forma, llegenda i fet històric.¹² Perquè aquestes distincions, almenys en el terreny de la lite-

10 VÍCTOR BALAGUER, *Recuerdos de viaje*, 1852, pp. 2-3.

11 VÍCTOR BALAGUER, «Conclusión», *ibidem*, p. 131.

12 Vegeu, per a una resituació de Balaguer dins la historiografia catalana, RAMON GRAU I FERNÁNDEZ, «Les coordenades historiogràfiques de Víctor Balaguer», dins DIVER-

ratura, són tota la honestedat que es pot demanar. L'embelliment estilístic, el decorativisme anecdòtic, ¿alteren la veritat històrica? La pregunta és ingènua, perquè conté aquest terme absolut de *veritat*. Si més no, amb la seva descarada aposta, tan lluny de limitar-se al document, Balaguer assumeix completament que l'historiador —aquell que «cus els fets del passat amb un fil de comprensió intel·lectual», segons l'expressió d'Amado Alonso— és per força un narrador.¹³ Però això no basta per definir-lo: potser podríem dir, sense anul·lar el valor de les distincions esmentades ni oblidar les trampes posades en joc, que el novel·lesc és, per a Balaguer, un tret immanent de la Història. Si la Història, en ella mateixa, porta ja la faula, si es presenta com una faula, no és natural revelar-la amb estil fabulador?

A les lliçons que formen les *Bellezas de la historia de Cataluña* (1855), dictades a la Sociedad Filarmónica y Literaria en ple Bienni Progressista, que explícitament reconeixen el deute amb Pròsper de Bofarull, Pau Piferrer i Antoni de Bofarull, Balaguer insisteix en l'agermanament entre poesia i història, sense perjudici d'aquesta darrera.

Habrà días que mis lecciones parecerán una novela. Sin embargo, protesto desde este instante y afirmo que nada novelesco hallará cabida en mis lecciones.¹⁴

He dado al presente curso el título de Bellezas, con el objeto de que pueda amenizarlo sin traspasar los límites prescritos de la severidad histórica. No dejaré que mi imaginación divague por el terreno de la fantasía, pero me permitiré algunas frecuentes incursiones en el campo de la poesía y del drama.¹⁵

SOS AUTORS, *Victor Balaguer i el seu temps*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004, pp. 41-68.

¹³ Amado ALONSO, *Ensayo sobre la novela histórica. El Modernismo en «La gloria de don Ramiro»*, Madrid, Gredos, 1984, p. 12.

¹⁴ Víctor BALAGUER, *Bellezas de la historia de Cataluña*, Barcelona, 1855, p. 18.

¹⁵ *Ibidem*, p. 19.

Encara resulta, em sembla, atractiva per al lector curiós aquesta dialèctica entre poesia i veritat, i la fórmula balagueriana de dramatització de la Història. La Història, en Balaguer, té l'aparença de contalla, o s'agrumolla en contes, i els seus muts protagonistes hi parlen a desdir. Un expedient útil d'articulació és l'àlbum de viatge (*Entre col y col, lechuga*, 1847; *Recuerdos de viaje*, 1852), aparent dietari d'impressions, però en realitat pur pretext estructural (si no utilitària guia de viatge).

Pues bien [lector], coge tu báculo, yo ya tengo mi álbum. Atravesaremos la comarca más fértil en recuerdos históricos de mi bella Cataluña y hoy cantaremos una balada de amores, mañana repetiremos una trova guerrera.

Qué quieres, amigo mío. Pláceme evocar las sombras veneradas de nuestros abuelos, de los que tremolando su pujante espada y el pendón de sus invencibles barras domeñaron el orgullo de Génova y Venecia, se apoderaron de Nápoles como una joya que faltara a la corona, arrancaron sus mejores ciudades a los sarracenos, hicieron a la Francia la lismosna de una alianza y dictaron leyes a Atenas, soberanos de la Grecia.¹⁶

Després de fer el recorregut Cervera-Lleida-Fraga-Saragossa (*Entre col y col, lechuga*), o el de Girona-Perpinyà-Carcassona-Tolosa-Poitiers-Tours-Blois-Chambord-Orleans-París-Vincennes-Saint Denis-Avinyó, Nîmes (*Recuerdos de viaje*; salto estacions), o de recórrer els voltants de Montserrat (*Montserrat*, 1850), o de fer una excursió a Sant Miquel del Fai («Una expedicion a San Miguel del Fay», dins *Cuentos de mi tierra*), per força el lector ha de concloure que, sense la mirada històrica, no veu res.

¹⁶ VÍCTOR BALAGUER, «La Covadonga catalana», dins V. BALAGUER, *Cuentos de mi tierra*, Barcelona, 1864, pp. 482-483.

Anem ara a l'altre pol: a la *invenció*, a la narrativa declaradament novel·lesca. Un primer registre és el del romanticisme decoratiu, d'ambientació medieval i sentimentalitat reescalfada, molt del gust a vegades —suposadament— de les senyores. El representen les *balades* publicades al *Pensil del bello sexo* (1845): «Edita, la del cuello de cisne», «Armando, el de la blonda cabellera [Imitación de Byron]», «Oriental». O les narracions aplegades a *Junto al hogar* (1852-53): «El día de Todos los Santos y el día de difuntos», «La guzla del cedro» (on apareix, amb els seus almogàvers, un Roger de Flor heroic i objecte amorós, com Serrallonga). O la majoria de les novel·letes reunides a *Cuentos de mi tierra* (1864-1865), com ara «La damisela del castillo», de tema català, ambientada al segle XII, que tracta els amors entre un patge i la filla de Galceran de la Roca, emparentat amb Ramon Berenguer III, en els quals intervé malignament un comte Arnau que, per culpa de la dramatització, perd la seva aura llegendària; i, en el mateix registre, la represa «La guzla del cedro o los catalanes en Oriente» o la llegenda «La cabeza del conde de Urgel», que és la versió en prosa de la poesia d'aquest títol premiada als Jocs Florals de 1861 (un exemple de trasllat del català dels versos al castellà de la prosa). Què se'n fa, de tot plegat? No gaire res. No és aquest, precisament, el romanticisme immarcescible. Potser, per poca simpatia envers aquests artefactes literaris, és difícil avui reconèixer allò que aportaven: una insinuació de mitologia patriòtica catalana.

I, ja per acabar, el segon registre d'aquesta darrera narrativa és de molta consideració: em refereixo a la famosa novel·la *Don Juan de Serrallonga* (1858) i, si es vol, a la seva continuació *La bandera de la muerte*. Dic de consideració, perquè amb aquestes novel·les passem de la crònica embellida a l'al·legoria política, de la història novel·lada a la novel·la política. Don Juan de Serrallonga hi esdevé un heroi romàntic i un heroi liberal. Joan Fuster, dins *El mite literari de Serrallonga*, dedicà al Serrallonga de Balaguer (drama i novel·la) unes pàgines penetrants sobre les fonts literàries del Barroc i sobre la clau

política liberal de la novel·la.¹⁷ També Magí Sunyer se n'ha ocupat, i res no podria afegir a la dissecció que fa de l'operació política i mitificadora de Balaguer (i d'Angelon). En efecte, s'hi consuma un molt romàntic enaltiment del bandoler, al qual s'atribueix noblesa de sang i s'atorga una significació política als bàndols oposats: els nyerros, identificats amb l'esperit popular i liberal de l'època i defensors dels drets de Catalunya, i els cadells, representants de l'orgull aristocràtic i de l'esperit de les prerrogatives i privilegis de la noblesa, partidaris de Castella. Però voldria només fer alguns comentaris que ens mostren la curiosa i contradictòria cruïlla en què es troba el Balaguer novel·lista, reclamat tant pel passat —per la Història— com pel present i el futur —el Mite. La Història, abans amiga perquè contenia ja la novel·la, ara pot venir a destarotar-la. Diu Sunyer:

Balaguer, conscient de la potència dels mites, no es va deixar convèncer ni per evidències documentals ni pels atacs a la seva fauna sobre els bandolers i va continuar defensant la teoria d'un Serrallonga patriota i noble de sang i de fets. Amb el temps, la Història l'ha desmentit rotundament, però el bandoler, representat per Serrallonga, s'ha incorporat a l'imaginari catalanista amb el contorn que ell i Manuel Angelon van començar a traçar. No fou aquest l'únic guany d'aquell esclat literari a l'entorn del lladre de pas del segle XVII, sinó que va representar la primera assumpció popular d'uns herois de la història catalana amb la nova significació que el segle XIX podia proporcionar.¹⁸

D'acord: allò que roman és el mite. La pregunta és: podem tornar amb cap confiança al vehicle que el creà? En un punt del seu

17 Joan FUSTER, «El mite literari de Serrallonga», dins *Obres completes*, vol. v (*Literatura i llegenda*), Barcelona, Edicions 62, 1977, pp. 177-292.

18 Magí SUNYER, *La popularització dels mites catalans. Víctor Balaguer i Manuel Angelon*, Journée d'études. «Literatura popular catalana del segle XIX». Séminaire d'études catalanes de l'Université Paris-Sorbonne, 2007. www.traces.uab.es/tracesbd/catalonia/2008/catalonia_a2008n1p1c.

estudi, Fuster deixa anar: de l'irrealisme de la novel·la no cal ni parlar-ne. Sunyer ho corrobora:

Potser no caldria anotar que un i altre [Balaguer i Angelon] utilitzen tots els recursos del fulletó romàntic: misteri i intriga, fantasmes i disfresses, desaparicions i anagnòrisis i el més detonant, amb una utilitat precisa, l'anacronisme, imprescindible per a la connexió d'aquests bandolers amb l'altre gran assumpte que certificarà definitivament la noblesa del bandit, la participació en una guerra patriòtica, la que hauria pogut alliberar Catalunya del jou del rei d'Espanya, la guerra de separació o dels Segadors.¹⁹

Només el gust d'una època pot explicar un èxit tan immens d'una història que desafia alegrement qualsevol mena de versemblança. Potser s'agraïa, precisament, que es carregués la tinta a l'hora de presentar uns valors genèrics o arquetípics —el coratge, la valentia, la cavallerositat, la justícia per sobre de la llei, l'amor— convertits en mite, enyorats, dins l'acceptada societat burgesa. En la construcció d'aquest mite, Balaguer usa deliberament, i això és dir poc, la fabulació que la novel·la permet o demana. La paradoxa —reveladora d'una última desconfiança en la novel·la com a art seriós i d'una contradicció insalvable de la novel·la històrica— és que, quan Joan Cortada posa en dubte la raó històrica del Serrallonga creat per Balaguer, aquest, sense invocar mai els drets d'invenció del novel·lista, s'aboqui desesperadament a trobar el document que confirmi allò que ha imaginat.

¹⁹ *Ibidem*.

Copyright © 2016. Aquesta obra està subjecta a una llicència de Creative Commons mitjançant la qual qualsevol explotació n'haurà de reconèixer els autors, citats a la referència que apareix a l'inici del document.